

En ny naturpolitikk – om å overskride det målbare.

En introduksjon til økonomisk vekstteori

Foredrag Naturfilosofisk seminar: ”Kan vi forandre verden uten å forandre?”,
Litteraturhuset, Oslo, lørdag 19. november 2016

Av dr.philos. Hans Kolstad

I en uttalelse nylig sa vår statsminister at det grønne skiftet dreier seg om ”hvordan vi får mer lønn og mindre utslipp”.¹ Utsagnet fokuserer på hva som kalles kvantitative, det vil si målbare faktorer, i dette tilfellet mer av én type og mindre av en annen. Dette er et beskjedent ønske. Det innebærer å tenke enkelt og tradisjonelt om naturpolitikk ved å tro at fremtiden er den samme som fortiden.

Tenker vi oss nå at den kvantitative måten å tenke på - å vurdere alt ut fra hva som kan måles - har ført til dagens problemer, så innebærer et slikt utsagn at vi hele tiden henger fast i det tilgrunnliggende problemet. Vi bare omformulerer det. Kort sagt: Vi gjenskaper problemet på en annen måte, idet vi aktualiserer nye sider av samme problem uten å tenke nytt.

Til grunn for problemet ligger følgende påstand: Primært dreier alt seg om økonomisk vekst. Dette er den første polen i foredraget.

Innvendingen mot denne påstanden kan formuleres slik: Drømmen om uavbrutt vekst er et produkt av vår måte å tenke på og av denne tenkemåten historiske betingelser. Den har ikke nødvendigvis noe å gjøre med denne tankens ytre objekt, i dette tilfellet naturen.

For mellom en slik tenkemåte og naturen er det en verden av forskjell. Naturen kjenner ikke til ordet ”lønnsomhet”, heller ikke til ”kvantitative målinger”. Naturen er uvitende om ”ingeniører”. Den er først og fremst kvalitativ, det vil si noe ikke-målbart. Dette betyr ikke at vi ikke kan måle naturen. Hva som menes, er at når vi måler naturen, måler vi den bare i *vårt eget* perspektiv som vi har lagt på naturen av bekvemmelighets- og/eller nyttehensyn. Naturen er noe levende. Og som alt levende, har den en indre kvalitativ verdi i seg selv. Vi kan nok måle aspekter av livet, men ikke liv i seg selv.

Dette er foredragets annen pol.

Foredraget beveger seg mellom disse to polene. Det første spørsmålet er: Er det tradisjonelle nytteperspektivet på naturen – nemlig økt økonomisk vekst – forenlig med naturens egne verdier?

Hvis ikke, og hvis den kvantitative tankegangen – drømmen om vekst - tvert imot står i direkte motsetning til naturen, risikerer vi da ikke at avstanden mellom tanke og natur bare øker inntil vi når et punkt hvor systemet nødvendigvis må bryte sammen? Hva slags samfunn får vi da?

Og motsatt: Hvis vi løsriver oss fra den målbare tankegangen om naturen: Hva slags samfunn får vi så?

Og det tredje spørsmålet: Har vi grunn til å frykte en forandring som bryter med den enerådende vekstideologien? Hva skjer om vi tør bryte med noe som kan se ut som en fordom, og ta skrittet ut over terskelen og inn i en ny tenkemåte? Innebærer et slikt skritt kanskje heller håp enn frykt?

Disse spørsmålene utgjør foredragets tre deler.

Men først noen ord om ”drømmen om vekst”.

1. Drømmen om vekst

Vi lever i et vekstsamfunn med en dominerende vekstideologi. Likevel er forestillingen om vekst noe nytt i menneskehetens historie. Det er en myte at vekst historisk sett skulle være forutsetningen for et sterkt og levedyktig samfunn, for slett ikke å tale om en naturlov for samfunnet. Tvert imot har langt den største delen av menneskehetens historie vært preget av ingen eller bare minimal økonomisk vekst.

Faktisk er pengesamfunnet noe nytt i menneskets historie. Den første økonomien vi kjenner til, var bytteøkonomien. Den første bruk av penger kjennes fra Mesopotamia fra ca. 3000 f. Kr. Senere ble de tatt i bruk i Grekenland og Kina. Og i det tidsrommet hvor pengeøkonomien har eksistert, har pengene primært vært brukt som et letthåndterlig byttemiddel og ikke som et instrument for vekst. Høy økonomisk vekst i nutidens forstand ser vi først med industrialiseringens begynnelse.

La oss se nærmere på denne problemstillingen. Spørsmålet er: Hvilken rolle spiller naturen i de økonomiske forståelsesrammene? Er natur og økonomisk vekst forenelige verdier, og hvis ja, på hvilke betingelser er de forenelige? Dette er mitt første spørsmål.

I menneskehetens tidlige historie var det ikke tale om noen økonomisk vekst i moderne forstand. Man produserte og handlet innenfor rammene av en stabil økonomi. Den globale økonomien vokste ytterst beskjedent. Ifølge en rapport utarbeidet for OECD vokste økonomien i

perioden fra år 0 og frem til 1820 med mellom 0 og 0,22 prosent om året.² Reelt sett var det bare Europa og dernest USA som presterte noe som lignet på vekst. I Europa kom veksten mellom år 1000 og 1820 opp på ca. 0,34 prosent pr. år etter å ha ligget omkring null i de første 1000 årene. I den siste delen av perioden kom også USA opp på en lignende vekst.

Først med den industrielle revolusjonen begynte den vestlige verden å få en økonomisk vekst på de 2 til 3 prosent som dagens tradisjonelle økonomer nærmest betrakter som en normal tilstand. Resten av verden haltet likevel stadig langt bak de vestlige vekstøkonomiene. Bare i en ganske kort periode sett i perspektiv av menneskets minst 50.000 årige historie opplevet den vestlige verden en høyvekstperiode på over 5 prosent årlig og en samtidig nærmest eksplosiv velstandsstigning. I 1960-årene lå veksten i høyinnkomstlandene på 5,4 prosent, men deretter er veksten gått jevnt ned. I 1970-årene falt veksten til 3,8 prosent, i 1980-årene til 3,1 prosent og i 1990-årene til 2,5 prosent.³ I det første årtiet på 2000-tallet var den økonomiske veksten helt nede på 1,4 prosent, og ifølge Den Internationale Valutafond (IMF) ser denne tendensen ut til å fortsette videre inn i det nåværende årtiet.

Men hva forårsaket denne plutselige og voldsomme veksten når normaltilstanden i de foregående mange tusen år hadde vært en langsam og stabil utvikling med bare minimal vekst? Det enkleste svaret er at det var den industrielle revolusjonen sammen med kolonialismen. Den industrielle revolusjonen fra ca. 1750 til begynnelsen av 1900-tallet ga oss først utnyttelsen av kull i dampmaskiner, bomuldsspinnerier og jernbaner og i neste omgang oppfinnelsen av elektrisiteten og forbrenningsmotoren, som effektivt utnyttet de lettilgjengelige oljeforekomstene. Maskinenes overtagelse av den menneskelige arbeidskraften først i industrien og senere også i landbruket betød en kraftig stigende produktivitet, som førte til en økende velstand og økonomisk vekst i Europa og USA. Produktiviteten toppet i 1950- og 1960-årene og førte til en strøm av masseproduserte varer og nye apparater først i husholdningene og så i underholdningssektoren.

Parallelt med dette ga koloniseringen av Afrika, Asia og det amerikanske kontinentet adgang til nesten uendelige mengder av billige råstoffer og fødevarer. Denne strømmen av billige ressurser fra utviklingslandene til de industrialiserte landene fortsatte langt inn i det 20. århundre.

Den seneste revolusjonen – IT-revolusjonen med computere og internet – har derimod bare hatt en kortvarig effekt på produktiviteten og på den økonomiske veksten.

Ikke desto mindre er det en utbredt forestilling at veksten i øyeblikket bare holder en kort pause i vår del av verden. Krisen er erkjent, skjønt den oppleves som et forbigående fenomen.

”Konjunkturnormaliseringen ventes å være avsluttet rundt 2020,” heter det. ”Om noen år er tingene på plass igjen – så er vi gjennom tunnelen.”

Spørsmålet er så hva fremtiden vil bringe. I beste fall kan veksten langsomt stige til litt over null, slik tilfellet for eksempel har vært i Danmark i de siste årene.

Men det er langt fra sikkert. Fortsetter vi jakten på vekst og stadig stigende materiell velstand, kan det også skje at vi setter både velstand og velferd over styr i en økonomisk krise, som får den nåværende til å ligne et lite dunk på veien.

Mye peker nemlig på at den høye økonomiske veksten ikke blir mer enn en parentes i menneskehetens historie. Vekstens forutsetninger, som primært er billige og lettilgjengelige energi- og råstoffressurser, er ikke mere til stede. Alt tyder på at vi skal til å innstille oss på tiden etter veksten.

I 1972 udga en gruppe forskere – den såkalte Roma-klubben – resultatet av en rekke computersimuleringer av den fremtidige globale utviklingen i rapporten “Grenser for vekst”. Computersimuleringene forsøkte å fremskrive den globale utviklingen på flere sentrale områder som befolkningsvekst, industriell produksjon, matvareproduksjon, ressurser og forurensning med utgangspunkt i forskjellige forutsetninger.

I utgangspunktet forestilte man seg at utviklingen på alle områder ville følge de historiske mønstrene uten vesentlige endringer i de politiske strategiene, de teknologiske fremskrittene og i veksttendensene innenfor landbruk og industri med som resultat vekst i energiforbruk, råstoffforbruk og forurensning. Standardscenariet viste at hvis forbruksveksten og befolkningsveksten fortsatte, ville det føre til et sammenbrudd med et brått fall i industriproduksjonen, matvareproduksjonen og deretter også i det globale befolkningstallet. Sammenbruddet ville inntreffe før midten av det nåværende århundret.

Mange ting har endret seg siden rapporten ble fremlagt. Men på tross av det viser en kontrolloppfølging fra forskningsinstituttet CSIRO med bruk av historiske data for den globale utviklingen fra 1979 til 2000 en god overensstemmelse mellom det opprinnelige standardscenariet og den faktiske utviklingen. Hvis tendensene fortsetter, skulle vi altså være på vei mot det sammenbruddet som “Grenser for vekst” advarte mot. Finanskriser, stigende råstoff- og matvarepriser, ødeleggelse av økosystemene, klimaendringer og ikke minst den fortsatte stigningen i jordens befolkningstall peker i den samme retningen. Hvis vi ikke hurtig endrer kurs, styrer vi mot et globalt sammenbrudd.

I korthet kan man si at vi er i ferd med å ha presset sitronen. Og at vi nå sitter igjen med den bittersøte smaken. Der er grenser for hva vi kan klemme ut av jordkloden i form av råstoffer og miljøutnyttelse, likesom det er grenser for hvor hurtig og dramatisk teknologien kan utvikles, og hvor mye mer menneskene kan og vil arbeide.

Presset i sine produksjonsmuligheter og dermed i sin evne til vekst utsetter økonomien seg for faren for hasardiøse manøvrer – som en viltvoksende finanssektors skjebnesvangre amok-løp – som i seg selv kan bringe økonomisk turbulens, gjeldssettelse, sosial uro og forsterket nedtur.

Skriften på veggen forteller om en økonomi som er i ferd med å ha brukt opp sitt potensial for vekst. Etter et 150 års triumftog har vekstøkonomien nå i nesten 50 år vært under nedtrapping uten troverdig utsikt til å vende tilbake til forrige tiders storhet.

Vi synes omsider å være nådd frem til det punktet i menneskehetens utvikling som tre av historiens største økonomer – Adam Smith på 1700-tallet, John Stuart Mill på 1800-tallet og John Maynard Keynes på 1900-tallet forutså: Punktet hvor veksten har tjent sin funksjon, dekket de sentrale behovene og dermed utspilt sin rolle.

I *Principles of Political Economy* fra 1848 formulerer Mill situasjonen på følgende måte: ”Hvis jordkloden skal miste den betydelige grad av skjønnhet som den ubegrensede forøkelsen av velstanden og befolkningen vil fjerne fra den utelukkende for å gjøre den i stand til å opprettholde en større, men ikke bedre eller lykkeligere befolkning, håper jeg oppriktig for våre etterkommeres del at de vil være tilfreds med å bli stasjonære, lenge før nødvendigheten tvinger dem til det.”

Med andre ord: Det er ikke enda større og hurtigere vekst vi har behov for, men en større omfordeling av rikdommene. Under enhver omstendighet synes drømmen om fortsatt stor vekst å være hva mange innså allerede for over 150 år siden: en drøm.

2. Natur og vekst

Ordet vekst er opprinnelig hentet fra naturen. For eksempel skriver Aristoteles (384-322 f.Kr.): ”Vi taler om en tings natur, som den viser seg gjennom vekst, hvormed tingens natur oppnås.”⁴

For Aristoteles betød vekst transformasjon i betydningen forandring av tingenes form over tid. Derfor er vekst uttrykk for naturens mål – fra én form til en annen, som for eksempel en plantes vekst fra frø til blomst eller larvens transformasjon fra puppe til sommerfugl.

Fire kjennetegn karakteriserer naturens vekst: Det første er at den er syklisk, det annet at den har et endelig mål, det tredje at økonomien ble oppfattet etter modell av en organisk struktur, og det fjerde at veksten skyldes eksterne faktorer utenfor selve det økonomiske systemet.

Når Aristoteles skriver om pengeøkonomien, overfører han naturens vekst til det økonomiske området. Resultatet er en forståelse av økonomisk vekst bygget på det samme prinsippet som kjennetegner all naturlig vekst.

Herav følger at økonomisk vekst, likesom all naturlig forandring, er syklisk.

Likeledes oppfattet Aristoteles økonomisk vekst som vekst med et endelig mål, som ikke var noe annet den naturlige vekstens egen naturlige utfoldelse forstått som en naturlig syklus. Følgelig var vekst mulig, men bare som naturlig vekst med et endelig mål.

At veksten har et endelig mål, umuliggjør en forestilling om ubegrenset vekst og ligger til dels også til grunn for Aristoteles' avvisning av renteinntekter som legitim inntektskilde: Å tjene penger av penger er ikke naturlig, men kunstig, idet det strider mot utvekslingen av penger. Vi finner her i en enkel form hva jeg kaller økonomiens grunnleggende lov, nemlig at når pengene gjøres til et mål i seg selv, undergraves pengenes betydning som middel (midlet blir målet).

Disse to trekkene innebar for det tredje at pengesystemet ble oppfattet som en organisme, som sprang ut av en indre kime og utviklet seg mot sin endelige form, som lå som en mulighet i kimen, likesom all forandring er utvikling av en iboende mulighet i det som vokser. Målet for økonomien var altså realiseringen av seg selv som middel. Ut over det hadde ikke økonomien noe mål. Kort sagt var økonomiens mål sin egen naturlige vekst, og ikke kunstig skapt vekst. Naturlig vekst var vekst på sine egne naturlige betingelser, og ikke en skapt vekst som man får når man tilfører økonomien en tilskyndelse utenfra, som å søke størst mulig fortjeneste ut fra personlig grådighet.⁵

Den fjerde faktoren som kjennetegnet antikkens økonomi var at den var utløst av eksterne, og ikke interne faktorer (svarende til Aristoteles' *causa efficiens*, det vil si den virkende eller fremkallende årsaken, som var tingens opphav eller opprinnelse). Det første kjennetegnet naturlig vekst, det annet kunstig vekst (idet det fører til en "oppblåsning" av økonomien. I naturen skyldes vekst ytre faktorer som befruktning. Tilsvarende ble økonomisk vekst forstått som forårsaket av eksterne omstendigheter, for eksempel kriger eller erobringer (og ikke som skapt internt i det økonomiske systemet, det vil si som resultatet av en iboende, universell ekspanderende kraft som driver økonomien fremover).

Begrepet vekst i middelalderen var overveiende preget av samme sykliske forestilling som hos Aristoteles. Også her ble økonomien oppfattet etter modell av naturen.

I tråd med dette synet ble akkumulasjon av rikdommer betraktet som et onde, skapt av djevelen. Samtidig begynte det å gjøre seg gjeldende et annet syn, nemlig at akkumulasjon av penger i visse tilfeller kunne være et gode, nemlig når den muliggjorde sosial anerkjennelse eller bidro til samfunnets almene vel gjennom donasjoner og sponsorater.

Denne siste formen for økonomisk vekst skal imidlertid forstås i et moralsk eller teologisk perspektiv. Diskusjonene om tilegnelse av rikdom, om ågerrenter og grådighet, slik vi finner disse emnene behandlet hos den italienske filosofen og teologen Thomas Aquinas (1225-1274) og hos de italienske humanistene Poggio Bracciolini (1380-1459), Bernardino av Siena (1380-1444) og Leon Battista Alberti (1404-1472), handler om moralske overveielser om og forsvar for rikdommenes anvendelse i samfunnet og kulturelle betydning. For eksempel skrev Poggio: "Uten gjerrighet ville byenes storslåtthet forsvinne, og kultur og dekorasjoner ville bli borte."

Den sykliske og moralsk/teologiske verdensbildet ble fra og med 1600- og 1700-tallet erstattet av en ny forståelse som innebar et nytt verdensbilde.

I renessansen og opplysningstiden ble hele den antikke viten fra moral til naturfilosofi revurdert, omtolket og tilføyd ny viten, som i motsetning til den teoretiske var basert på erfaringer og eksperimenter utlagt som naturens fakta. Nye oppdagelser og oppfinnelser sammen med etterhvert en akseptering av håndverksmessig viten utfylte den eksisterende teoretiske viten med observerte erfaringer i forsøket på å forbedre den. Slik skapte man gradvis forutsetningen for at produksjonen kunne forbedres og gi et større utbytte.

Dette forårsaket en ny forståelse av verden, hvor fremskritt og utvikling ble satt i fokus. Tid og historie ble forstått som linjære prosesser som beveger seg fremover. Denne tanken ble systematisert og utformet av opplysningstidens historikere (og fikk en parallell i naturforståelsen i den samtidige evolusjonsteorien). Samtidig gjorde denne tanken at ideen om en ubegrenset, eksponentiell økonomisk vekst ble en mulighet.

Den nye forståelsen av vekst bygget på følgende fire grunnprinsipper:

For det første, vekst ble ikke lenger forstått sirkulært, men linjært, som ensbetydende med fremskritt eller som en fremadrettet bevegelse.

For det annet ble det ut fra tanken om linjær vekst mulig å tenke seg en uendelig voksende vekst eller en uendelig akkumulasjon av rikdommer.

For det tredje innebar den nye forståelsen av økonomi et økonomibegrep som er styrt av økonomiens interne mekanismer fremfor påvirkninger utenfra. Den britiske/skotske økonomen og moralfilosofen Adam Smith (1723-1790) var den første som anvendte tanken om indre, utløsende faktorer som drev økonomien fremover i stedet for ytre faktorer. For Adam Smith var vekst en elementær virkning av de mest basale økonomiske prinsippene: Oppsparing er normalt, og de som sparer, investerer. Med investering oppstår det derfor akkumulasjon av kapital, som igjen kan reinvesteres og skape ny, forøket kapital, og så videre.

For det fjerde bygget den linjeære forståelsen av økonomien på et nytt naturbegrep, nemlig det kvantifiserbare eller målbare mekanistiske bildet av naturen. Det er tale om et uorganisk naturbegrep, som utelukkende forholder seg til samfunnet eller økonomien i det omfanget disse er adskilt fra naturen betraktet som en organisme.

Grunnlaget for moderne naturvitenskap ble etablert under den vitenskapelige revolusjonen på 1600-tallet, hvor man gradvis innførte et mekanistisk natursyn. Det ble stadig mer vanlig å søke kausale årsakssammenhenger i naturen, hvor årsak-virkning ble forklart ut fra den mekanistiske naturforståelsen, det vil si den oppfatningen at naturen kan beskrives som en stor maskin, og at alle naturfenomener, for eksempel også biologiske fenomener, kan reduseres til mekaniske prosesser i form av bevegelser av små partikler som virker inn på hverandre ved fysiske påvirkninger (støt), det vil si som står i et utvendig forhold til hverandre likesom delene i en maskin.

På denne måten oppsto et erfaringsbegrep som besto i å kartlegge tingenes kvantitative (målbare) egenskaper gjennom måling, veiing og telling. Resultatet kunne overføres til og beregnes gjennom matematiske formler. Følgelig ble naturen matematisert: Gjennom matematikken kunne naturen formaliseres på en abstrakt måte og det generelle organiseres i gjenkjennelige og reproducerbare formler, diagrammer og tabeller. Kort sagt ble matematikken gjort til naturens språk.

Imidlertid stiller den linjeære oppfatningen av økonomien oss overfor flere vanskeligheter.

Først og fremst inneholder denne modellen en iboende motsetning til naturbegrepet. Naturen er som sagt syklisk, mens den nye økonomiske forståelsesrammen er linjeær. Kort sagt innebærer sistnevnte at man legger en linjeær forståelsesramme på den sykliske naturen. Slik oppstår det en avstand mellom menneskets forståelsen av det økonomiske og den ytre naturen, eller den ytre virkeligheten, som nødvendigvis må skape problemer.

Vekst i moderne forstand er avhengig av flere faktorer, som arbeidskraft, teknologi, kapital, organisasjon av produksjonsfaktorene, markeder og ressurser (råvarer).⁶ For problemstillingen i dette foredraget er spørsmålet om de naturlige ressursene det sentrale. Og det er her avstanden mellom en linjeær vekst og en syklisk natur gjør seg gjeldende. På et tidspunkt vil knapphet på ressurser gjøre seg gjeldende. Andre negative sider ved samme økonomiske forståelse er forurensning som følge av teknologi og råvareutnyttelse og –bearbeidelse, noe som kan føre til at økonomien bryter sammen eller i beste fall til en økonomi som er stasjonær, med liten eller ingen vekst. Det er denne situasjonen enkelte økonomer allerede i den linjeære økonomiens tidlige historie forutså, og som vi idag ser konsekvensene av.

Ifølge Adam Smith utgjør andre grenser for økonomisk vekst stigende befolkningstall og fallende lønninger. Også dette er en følge av den linjeære økonomien og tanken om en uendelig, stigende vekst. I sitt ytterpunkt ville dette medføre at arbeidsdelingen ville miste sin effekt og samfunnet bli stående på et stasjonært økonomisk stadium med lav eller nesten ingen vekst, slik samfunnet i fremtiden synes å avtegne seg.

Dette skyldes at det linjeære vekstbegrepet er en abstraksjon, laget av mennesket selv for spesifikke menneskelige formål, som intet har å gjøre med naturen eller den ytre virkeligheten. Det er et abstrakt begrep, som har sine forutsetninger utelukkende i den menneskelige bevissthet og ikke i naturen selv.

Hva man her skal huske, er at all abstrakt begrepslogikk, herunder både begreper og tall og dermed også de matematisk-mekanistiske forståelsesskjemaene, forutsetter et indre, mentalt rom, hvor de logiske og matematiske størrelsene uttrykkes. De logiske og matematiske størrelsene anskues i dette rommet: De betegner alle romlige forhold. Imidlertid er det intet i det mentale rommet som viser at det også finnes et reelt, ytre rom som nøyaktig svarer til det indre. I denne forstand kan romliggjøringen og mekaniseringen av den ytre verden kalles en abstraksjon.

Hertil kommer en annen vanskelighet. Rommet er ensbetydende med utvendighet, det vil si at forestillingene eller tankeobjektene oppfattes på en slik måte at de ligger utenfor hverandre og kan skilles fra hverandre uten at det derved forandres noe i deres vesen. Og hva mer er: De ligger også utenfor det jeget som tenker disse forestillingsobjektene. Kort sagt inngår de i hva som kalles et subjekt-objekt forhold. Hvert objekt det tenkes noe om, er nemlig ut fra den tradisjonelle begrepslogikken uavhengig av subjektet som tenker *om* dette objektet.

Ifølge denne tankegangen gjør den kvantifiserbare, mekanistiske naturoppfatningen naturen til et abstrakt begrep. Følgelig oppstår det en utvendighet ikke bare mellom naturens egne

livsformer og subjekter – den mister sin organiske sammengskraft -, men også mellom det menneskelige jeget og naturen forstått som objekt for det menneskelige jegets tanke. I sin tur er utvendigheten ensbetydende med at naturen forstått som objekt for den abstrakte tanken blir fremmed for jeget. Kort sagt oppstår det en fremmedgjørelse overfor naturen.

Denne fremmedgjørelsen kjennetegner all abstrakt begrepslogikk og dermed også vår forståelse av samfunnet og mennesket. Vi behandler disse som abstrakte størrelser hvor både samfunnets ulike deler (eller funksjoner) og aktører (menneskene) blir innbyrdes fremmede overfor hverandre. Følgelig mister samfunnet sin sammenhengskraft og etikken som knytter menneskene til hverandre, mister forbindelsen til de konkrete og eksistensielle spørsmålene i livet.

Samtidig mister samfunnet og de enkelte, levende menneskene deres innvendige forbindelse til hvert menneskes tenkende jeg. På denne måten oppstår en fremmedgjørelse i forhold til verden. Verden blir tom, uten indre samhörighet med oss selv.

Med andre ord legger vi en tvangstrøye over naturen, samfunnet og våre medmennesker. Denne tvangstrøyen fører i sin tur til fremmedgjørelsen i alle dens aspekter.

Den samme fremmedgjørelsen gjør seg gjeldende i forhold til økonomien. Økonomien blir et abstrakt begrep som ikke har noe med vårt eget livsopphold å gjøre. Dette viser seg i det faktum at økonomien ikke lenger er et middel, men et mål i seg selv. Og når vi gjør et abstrakt begrep til et mål i seg selv, får vi en abstraksjon på et enda høyere nivå, eller om man vil, i andre potens.

Slik river utvendigheten i stykker samfunnets og de personlige etiske verdiene. Dagens abstrakte økonomi bidrar til denne ødeleggelsen av samfunnet og de etiske verdiene. Resultatet er et koldt og kynisk samfunn, hvor alt er basert på nyttetenkning. Bindeleddet mellom nyttetenkningen og naturen, samfunnet og våre medmennesker er økonomien. Vi ser oss blinde på en kvantitativ økonomi, som er ensrettet mot profitt og grådighet, og glemmer naturens, samfunnets og etikkens kvalitative side. I den grad vi tror den linjære økonomien virker, det vil si skaper lønnsomhet og vekst, virker den selvforsterkende inn på seg selv og driver oss videre fremover på sitt eget smale spor uten at vi tar oss tid til å tenke over om dette er det vi virkelig vil. Vi innfanges av denne kvantitative tankegangen og tror at den er den eneste ”naturlige” og riktige. Men som vi har sett, i det generelle økonomiske bildet er dette en illusjon.

Vi står her overfor en ond, selvforsterkende sirkel: Jo mer vi behandler naturen som et nytteobjekt, jo mer innfanges vi av fristelsen til å behandle den enda mer som et rent nytteobjekt i en illusorisk lønnsomhets navn, med som resultat en stadig mer utpint (eller også ”døende”) natur,

og en type økonomi hvis negative sider på et punkt vil komme til å overstige dens positive nytte-virkninger.

Tilsvarende er også tilfellet når det gjelder samfunnet og våre medmennesker: Samfunnet blir til et samfunn basert på nyttehensyn, formidlet gjennom økonomiske profittensyn og særinteresser. Kort sagt, vi får et atomistisk samfunn basert på drømmen om en uendelig, eksponentiell vekst, som i sin tur likeledes blir gjort til gjenstand for økonomisk spekulasjon. Det blir en handelsvare på lik linje med naturen, og med det også de enkelte menneskene, hvis kollektive uttrykk samfunnet er.

En linjeær økonomi som utelukkende fokuserer på nyttehensyn, innebærer også manipulering, maktmisbruk og utnyttelse.

Følgelig er den linjeære økonomien i siste instans et uttrykk for en manipulerende maktutnyttelse hvor pengene ikke lenger er midlet, men mennesket blir midlet – og sammen med mennesket naturen - i stedet for at økonomien skulle være middel for mennesket og naturen. Vi får en abstrakt og kunstig eksponentiell vekstmodell hvor alle aktører, naturen, mennesket og samfunnet utgjør den tapende parten. Den eneste vinneren er det abstrakte begrepet om en eksponentiell vekstøkonomi, som ikke er annet enn et matematisk, mekanistisk begrep blottet for indre kvaliteter.

3. Et nytt vekstbegrep

Vi skal nå se på en annen økonomisk modell og dens konsekvenser for naturen og naturpolitikken. Utgangspunktet er nødvendigheten av å forandre de fundamentale økonomiske verdiene i forhold til den linjeære økonomien. I det følgende er verdier ensbetydende med kvalitative egenskaper som oppfattes som etterstrebellesverdig uavhengig av deres kvantitative aspekter. Spørsmålet er da: Hvilket samfunn får vi i dette tilfellet?

Som vi har sett, har vi idag en økonomi som er en linjeær abstraksjon, og som ikke tar hensyn til livets og naturens kvalitative sider. Hvorledes kan vi overkomme denne avstanden mellom det målbare og det ikke-målbare?

La oss vende tilbake til tanken om en økonomi som er sirkulær, det vil si som bygger på livets egne verdier, og som følger naturens syklus og respekterer dens innvendige sammenhengskraft.

En modell for en slik type økonomi er den såkalte sirkulasjonsøkonomien, det vil si flyt av penger gjennom et offentlig ordnet system av produksjon, salg og service. En slik sirkulasjonsøkonomi omfatter i utgangspunktet alle og er derfor i sitt utgangspunkt inkluderende og ikke ekskluderende.

Hva er sirkulasjonsøkonomi? Flere faktorer kjennetegner sirkulasjonsøkonomien:

1. I sirkulasjonsøkonomien er kvantitativ økonomi et middel til å fremme likhet og frihet i samfunnet og ikke et mål i seg selv. Med andre ord er økonomien et kvantitativt middel for et annet mål. I spekulasjonsøkonomien blir midlet selve målet, hvilket er en motsigelse. Denne motsigelsen ligger latent i spekulasjonsøkonomien og kan forklare denne økonomiens stadig tilbakevendende kriser og sammenbrudd. Ja, disse blir til og med et objekt for ytterligere spekulasjon.

2. Teoretisk sett blir økonomien å forstå som statlig før den er privat. Økonomien har et felles, offentlig mål og er avhengig av offentlig tilrettelegging. Den enkeltes gevinst er et resultat av dette målet og av det offentlige tilrettelegging av samfunnets midler. Derfor er fortjeneste og gevinst et sekundært gode med hensyn til tilretteleggelsen, som utgjør det primære. Først og fremst har den økonomiske politikken til formål å bygge opp en infrastruktur som favoriserer sirkulasjon av penger slik at alle kan ha del i veksten.

3. Alle må være inkludert. Dette betyr at alle må ha anledning til å delta i sirkulasjonsøkonomien. Dette krever et åpent samfunn som bygger på de enkeltes erfaringer med de ulike tiltakene motsatt et lukket som er reservert for en elite som styrer ovenfra og ned. Med andre ord inviterer sirkulasjonsøkonomien til et deltagende demokrati.

4. Sirkulasjonsøkonomien angår ikke bare salg og varer, men også støtteordninger og sosiale ydelser.

5. Sirkulasjonsøkonomien innebærer en ny måte å måle et lands velstand på, idet dets bruttonasjonalprodukt bør utvides fra bare å omfatte materiell velstand til også å omfatte den økonomiske verdien av en økonomisk aktivt deltagende befolkning isteden for en befolkning som bare er passive mottagere av sosiale ydelser.

6. Sirkulasjonsøkonomien utgjør en stimulans for demokratiet fordi alle er berørt av den. For å lykkes involverer den alle. I denne forstand skapes den likheten som er forutsetningen for demokratiet, og som ytterligere blir forsterket gjennom demokratiets praksis.

7. Sirkulasjonsøkonomien fører ikke bare til økonomisk likhet gjennom økt vekst. Like viktig er den sosiale likheten den skaper. Den legger grunnen til et aktivt sosialt fellesskap hvor

enkeltindividet får mulighet til selv å delta i økonomien og dermed til å utvikle et ansvar for fellesskapet.

8. Sirkulasjonsøkonomien fremmer det nasjonale og lokale næringslivet fremfor det utenlandske.

9. Sirkulasjonsøkonomien fremmer et differensiert næringsliv.

10. Sirkulasjonsøkonomien er naturvennlig fordi den forutsetter at næringslivet baserer seg på naturlig fornybare ressurser. Dette følger av det faktum at den er inkluderende og omfatter alle mennesker, også kommende generasjoner.

11. Sirkulasjonsøkonomien angår ikke bare økonomiens plass i samfunnet, men gjelder også det produktmaterialet som inngår i næringslivets produksjon, også forurening og avfall. Følgelig går den ut på å unngå dette ved å gjenbruke det i videre økonomisk produksjon. Eksempler på det sistnevnte er moderne gjenbruksøkonomi og den såkalte "vugge til vugge" (engelsk: *cradle to cradle*)-økonomi. "Vugge til vugge"-økonomien er en ny produksjons-teori, som går ut på en syklusøkonomi, hvor prduktet gjenanvendes til ny produksjon når dets livssyklus er kommet til en ende og hvor alt som blir til overs i produksjonsprosessen blir anvendt.⁷

Hovedtanken i "vugge til vugge"-økonomien er enkel å beskrive: Alt som blir produsert, skal i alle produktets livsfaser bare forårsake et minimum av spill, spesielt forstått som forurening og avfall. Restprodukter av en produksjon søkes gjenanvendt, idet det inngår som en bestanddel av produksjonsmaterialet for et nytt produkt, som så igjen kan gjenanvendes til å skape nye produkter. Rekken av ledd hvori et produkts materialer kan gjenanvendes, forsøkes hele tiden å bli optimert. Idealet er at vi skal designe og produsere våre varer uten å etterlate spill, forurening og avfall. Følgelig går modellen ut på å avskaffe avfallet og forurensning ved tradisjonell industri ved å anvende det overskytende i produksjonen og også selve produktet når det har gjort sin tjeneste, til å skape nye produkter

Imidlertid er det ikke tilstrekkelig at den sirkulære økonomien er sirkulær (og dermed utgjør en sirkulær vekst). Den skal også tjene visse formål, som må forstås som ikke-målbare (kvalitative) verdier. Disse verdiene må både tenkes som en del av økonomien selv ettersom de utgjør de grunnleggende forutsetningene for at den kan virke sirkulært, men de er også mål for et godt samfunn som selvstendige samfunnsverdier. På denne måten bindes økonomisk vekst intimt sammen med samfunnet.

Et forsøk på å bestemme slike overordnede kvalitative verdier er at økonomien sikter mot det beste for kollektive og ikke størst mulig personlig fortjeneste, at den støtter opp om en etisk

forståelse av individet, at den er knyttet til tanken om grunnleggende menneskerettigheter som fundament for samfunnet og at den respekterer naturens egenverdi. Om disse punktene skal det bemerkes:

1. *Kollektive verdier*: Samfunnet er bygget på et kollektivt bånd som binder menneskene sammen. Det er dette båndet (også kalt samfunnskontrakten) økonomien må fremme.

2. *Etisk forståelse av individet*: Hvert individ har en egenverdi som gjør at det aldri i etisk forstand kan behandles som middel. Det må behandles som et mål. Dette er ensbetydende med å respektere individets verdighet. Også disse verdiene utgjør økonomiens mål.

3. *Menneskerettigheter*: Menneskerettigheter kan ikke uten at man gjør seg skyldig i en selvmotsigelse, forstås som rettigheter som samfunnet *gir* borgerne. Tvert imot er de *medfødte rettigheter* som menneskene *har* i kraft av sin natur, og som begrenser de politiske myndighetene. Økonomiens mål er å legge et materielt grunnlag for utfoldelsen av rettighetene uten det offentliges direkte innblanding. Dette vil i sin tur styrke aktuelle politiske ideer som deltagende demokrati, lokaldemokrati, kamp mot fattigdom og rettsstaten.

4. *Naturens egenverdi*: Naturens egenverdi består i at naturen utgjør et levende liv som har sine egne forutsetninger og mål uavhengig av oss (noe som for eksempel ble illustrert av antikkens organiske og sykliske natur- og vekstbegrep). Økonomiens mål er å styrke forståelsen for naturens egenverdi snarere enn det motsatte. Dette gjør den ved å tilpasse seg naturens sykliske og organiske vekst slik at denne også blir økonomiens vekst.

Jo større avstanden mellom disse to organismene er, desto mer dramatiske må tiltakene være for å redusere den. Idealet for en ny naturpolitikk er å minske den mest mulig, helst inntil de to faller sammen. Her kan antikkens økonomiske forståelse være til hjelp.

Dermed realiserer vi en økonomi hvor penger først og fremst er det de fra begynnelsen (før antikken og i antikken frem til den moderne tid) var ment å være: et byttemiddel. Det nye er at de skal tjene visse kvalitative mål. Det essensielle ved den type økonomi som her er skissert, er at den virker selvforsterkende inn på sine egne forutsetninger, der disse forutsetningene samtidig utgjør samfunnets høyere, kvalitative verdier samtidig som de innebærer respekt for naturens egenverdi.

Resultatet er et nytt samfunn bygget på de fire ovennevnte verdiene: kollektive verdier, en etisk forståelse av individet, menneskerettigheter og naturens egenverdi.

4. Vekst eller utvikling?

Forandringen fra den gamle, linjeære til den nye type økonomi kan synes radikal og foruroligende. I hvilken grad har vi grunn til å frykte for vår velstand og økonomiske sikkerhet?

Første innvending mot den nye type økonomi. At vi gir avkall på moderne teknologi.

Svar: Nei, vi må bruke moderne teknologi til å realisere en høyere form for teknologi. En slik ny økonomi krever en bedre og mer avansert teknologi enn de linjeære mekanismenes teknologi. Følgelig må vi bruke teknologien fullt ut for å realisere den type økonomi jeg her har beskrevet.

Annen innvending. At vi gir avkall på rasjonell fornuft og hensetter oss i en flytende, drømmelignende tilstand.

Svar: Faktisk dreier det seg om det motsatte. Vi gir ikke avkall på rasjonalitet, men tar i bruk en høyere rasjonalitet. Hva består denne ”høyere rasjonaliteten” i?

Vår abstrakte begrepslogikk er et produkt av den menneskelige bevisstheten selv, tilpasset bestemte materielle, praktiske behov og nødvendigheten av å skulle handle i den ytre verden. Som et produkt springer de ut av mer fundamentale tankeprosesser i bevisstheten, som de har som sin forutsetning. På samme måte med forståelsen av økonomien: Det linjeære vektsbegrepet er et produkt av den abstrakte logiske tenkningen og har følgelig som sin forutsetning de samme dypere bevissthetsprosessene som er tilfellet for all annen tenkning. For å kunne tilpasses menneskets indre og den ytre naturens virkelighet må den økonomiske tenkningen føres tilbake til disse forutsetningene, og det er et slikt forsøk som ovenfor er beskrevet for den nye type økonomis del.

Med andre ord dreier det seg ikke om å gi avkall på rasjonalitet, men om å erstatte den abstrakte logikken med en annen og mer fundamental tenkning. Enkelt sagt må man rotfeste økonomien i noe høyere enn det målbare, som er en mental konstruksjon av den menneskelige bevisstheten. Dette vil si at vi må føre økonomien tilbake til den menneskelige bevissthets kilder, dens egen tilværelse.⁸

Tredje innvending. At vi med en slik økonomisk modell går tilbake til steinalderen.

Svar: Den kvantitative tenkningen har vært en nødvendig periode i menneskehetens historie. Den har skjerpet vår analyseevne, vår evne til å fremsette klare og logiske utsagn og å trekke gyldige konklusjoner alene ut fra den menneskelige bevisstheten.

Likevel gjenstår det for oss å lære oss den kvantitative tankeformens logiske og nødvendige begrensninger. Disse begrensningene må vi nå ta på alvor: Dette er den første oppgaven idag. I

stedet har vi gjort det motsatte: Vi har opphøyet den kvantitative tankeformen til en ny ideologi eller religion. Det er her vi må besinne oss og på nytt bli pragmatiske. Disse begrensningene ser vi i samfunnsutviklingen idag, i naturen, klimaproblemet og moderne økonomi. Kort sagt, nesten overalt. Og så, når vi har innsett begrensningene og deres begrunnelse, må vi ta et skritt videre og lære oss å tenke på en annen måte.

Den modellen jeg har skissert, er ikke ensbetydende med tilbakeskritt, men med fremskritt, idet vi tar skrittet ut over den kvantitative tankegangens begrensninger for å løfte oss opp på et høyere trinn i sivilisasjonens historie. En slik terskeloverskridelse er alltid smertefull og kan skape usikkerhet. Likevel er menneskets historie fortellingen om slike overvinnelser, hvor noe gammelt blir forkastet når det har nådd sin slutfase, og hvor noe nytt nødvendigvis må inntre. Kunsten er å innse når det er nødvendig, og hva denne nødvendigheten må bestå i.

Fjerde innvending. At vi gir avkall på lønn og penger, og at alt i samfunnet blir verdiløst. Hva så med våre formuer, eiendommer og pensjoner?

Svar: Nei, men penger og høyere lønn er ikke målet. Også idag settes gjennom skatter og avgifter mål for private formuer og inntekter. Imidlertid er disse målene rent kvantitativt bestemt (for eksempel ut fra velferdsprinsippet om omfordeling fra rike til fattige). Den nye økonomien vil gjøre målene også kvalitativt bestemt. Følgelig fokuserer den på andre og høyere grunner til begrensningen av formue og inntekt enn dagens linjære økonomi.

Femte innvending. At vi ikke kan forandre fremtiden.

Frykten som resulterer av forandringen er også en frykt for en usikker fremtid. Hvor besnærende det enn kunne være å overgå til en streng naturvennlig politikk, ligger frykten for fremtiden der. Hvor bærekraftig vil en slik naturvennlig politikk kunne vise seg å være i det lange perspektiv? Og: Risikerer vi ikke bare å ødelegge samfunnsmotoren, slik at det hele stopper opp?

Svar: Nei, forandring vil ikke si ødeleggelse, men bevaring. For i det hele tatt å kunne forandre noe, må også noe bevares. Spørsmålet er da: Hva skal bevares, og hva skal forandres?

Det er meget som skal bevares: Naturen, livet og sivilisasjonen. Ingen av disse bevarer seg selv i fremtiden uten ved menneskers hjelp. For dem alle er dagens økonomi ødeleggende. Denne vil forandre livets kvalitative aspekt eller indre side og bevare dets kvantitative eller ytre side. Den nye økonomien vil gjøre det motsatte i erkjennelsen av at det ytre bare kan bæres av noe indre. Bærekraften ligger først og fremst i det sistnevnte.

Når man tror at fremtiden ikke kan forandre seg, men at den ligger fast lik en målbar veistrekning, begår man en feilslutning. Fremtiden forandrer seg uopphørlig, det er derfor den er

tid og ikke rom. Det er bare i rommet at veien kan utstikkes på forhånd. Denne illusjonen er grunnleggende for all fremtidsforskning.

Med andre ord består illusjonen i at hva man tror er fremtiden, i virkeligheten er noe annet enn hva man mener den er. Følgelig må man legge et ikke-kvantitativt eller verdimessig fundament for at fremtiden skal utvikle seg i en vennlig retning, skjønt man aldri på forhånd vil kunne bestemme denne retningen. Fremtiden er åpen, men den kan være åpen på en tilfeldig og strukturert måte. Den nye økonomien er et bidrag til sistnevnte.

Her ligger den riktige betydningen av ordet bærekraft. Bærekraft innebærer bevaring av grunnleggende verdier. De mest grunnleggende av disse er sett fra et menneskelig synspunkt livets fire indre verdier som utgjør den nye økonomiens kvalitative mål: kollektive verdier, en etisk forståelse av individet, menneskerettigheter og naturens egenverdi.

Sjette innvending. At vi gir avkall på vekst og utvikling.

Svar: I et samfunnsmessig perspektiv er *vekst* ensbetydende med økonomisk vekst, som igjen er ensbetydende med stigning i produksjon og forbruk. Det er et positivt ladet ord, som ofte impliserer både noe kvantitativt og kvalitativt, hvor vekst i snevrere forstand blir forstått som det kvantitative aspektet av en forandring, mens utvikling forstås som vekstens kvalitative aspekt. Det som vokser, blir kvantitativt større, mens det som utvikler seg, forbedres kvalitativt. Følgelig forløper vekst og utvikling samtidig. Imidlertid kan man idag stille spørsmålet om ikke det kvantitative aspektet ved veksten er blitt enerådende på bekostning av den kvalitative utviklingen. I så fall har vi å gjøre med en vekst med bare en beskjeden eller ingen utvikling, ja til og med om en vekst som i mange henseende motvirker utvikling.

Utvikling har i ordets videre forstand en bredere betydning end *vekst*, idet utvikling betegner en bevegelse fra noe enkelt (for eksempel noe lavere og dårligere) til noe mer sammensatt eller komplisert (for eksempel noe høyere og bedre). Også her kan vekst og utvikling foregå parallelt. Men man kan også forestille seg utvikling uten vekst. Det vesentlige ved den modellen jeg har skissert, er en utvikling som innbefatter vekst, men hvor veksten bestemmes ut fra de kvalitative verdiene som utviklingen streber etter å virkeliggjøre. Følgelig dreier det seg om et samspill mellom det kvalitative og det kvantitative, men hvor utvikling er målet og vekst er midlet. Eller sagt på en annen måte: Utvikling er noe mer enn bare vekst. Utvikling er også noe mer enn bare den kvalitative siden ved vekst. Utvikling er virkeliggjørelsen av fundamentale verdier og mål, og disse er ikke en side ved veksten, men dens formål og hensikt, og følgelig det siktepunktet som bestemmer veksten forstått som middel.

Med andre ord er den nye økonomiens bærende idé en utvikling som innbefatter en vekst som gjør utviklingen mulig. Dette vil være det logiske svaret på en situasjon hvor veksten eller det kvantitative er blitt det altdominerende, og hvor utvikling eller det kvalitative er blitt redusert til noe tilfeldig.

En slik utvikling er ikke ensbetydende med frykt, men med håp, idet den bygger på noe indre i mennesket som vil frem, i stedet for på noe ytre som fører til grådighet, forfengeligheit og overfladiskhet.

Hva er dette indre i mennesket som vil frem?

Utvikling kan ses som en utfoldelse av verdier eller krefter som ligger innesluttet i menneskets vesen som i et frø. Her ses utvikling som en bevegelse fra noe enkelt og fortettet til noe høyere som skal blomstre.

For å illustrere dette kan utvikling forklares med en bevegelse oppover eller vertikalt, mens vekst er en bevegelse fremover eller horisontalt (det vil si linjeær). En slik bevegelse fremover kan gi nye muligheter for utfoldelse oppover, men bare hvis bevegelsen fremover understøtter blomstringen oppover. På samme måte kan for eksempel computere brukes til underholdning, men også til å forbinde mennesker sammen i en bredere og sterkere forståelse av og respekt for hverandre, men vel og merke bare hvis en slik forståelse ligger innesluttet i hver av dem som en mulighet. Hvis ikke vil man også kunne bruke computerne på en negativ måte mot hverandre. Her er vekst ikke det samme som utvikling, men snarere det motsatte, idet den betegner veien nedover eller oppløsningen av høyere verdier.

5. Konklusjon

Fremtidens økonomi er ensbetydende med vekst i ordets kvantitative forstand, altså målbar vekst. Men vekst skal først og fremst sikre utviklingen av visse kvalitative verdier. Og: Veksten må bestemmes og begrenses ut fra disse. Slik vil fremtidens økonomi kunne bli en syntese av antikkens økonomibegrep og den moderne økonomiforståelsen. Forskjellen i forhold til antikkens økonomiforståelse er moderne teknologi, som gjør veksten fremadrettet, og hvor den innbefatter kvalitative målsetninger. På denne måten skapes en bevegelse fremover som består i stadig forbedrede sirkelbevegelser. Det er altså ikke tale om en stasjonær organisk vekstmodell, men om

en dynamisk struktur, hvor målene ikke er gitt på en endelig måte, men gradvis realiserer seg gjennom nye erfaringer og strukturer.

Forskjellen i forhold til den linjeære økonomiforståelsen er en syklisk økonomi, hvor veksten er midlet til å nå kvalitative mål. Likheten mellom de to forståelsesrammene er fremskrittsteorien (det vil si en teori om historie og tid), som åpner for et positivt og optimistisk utviklingshåp.

Antikkens økonomiforståelse var sirkelformet, men stasjonær. Den nye økonomiske modellen er sirkelformet og ikke linjeær, men samtidig dynamisk likesom den linjeære modellen.

Sammenligner vi de tre typene vekstbegreper, får vi følgende skjema:

<i>Antikkens vekstbegrep:</i>	<i>Moderne vekstbegrep:</i>	<i>Alternativet. Et nytt vekstbegrep:</i>
1. Syklisk	1. Linjeær	1. Syklisk
2. Endelig mål (naturgitt)	2. Uendelig mål (matematisk eksponentielt)	2. Hverken endelig eller uendelig mål, men gradvis realisering av kvalitative mål
3. Organisk	3. Mekanisk	3. Organisk
4. Basert på utvendige faktorer	4. Basert på innvendige faktorer	4. Basert på utvendige faktorer
→ en stasjonær økonomi	→ en dynamisk økonomi	→ en dynamisk økonomi

Den nye økonomiske rammeforståelsen som her er fremsatt, har punkt 1, 3 og 4 til felles med antikkens økonomi, men adskiller seg på alle fire punktene fra moderne økonomi.

Den nye økonomien kjennetegnes i punkt 2 av fire kvalitative mål (kollektive verdier, en etisk forståelse av individet, menneskerettigheter og naturens egenverdi). På dette punktet er den forskjellig fra både antikkens økonomibegrep og den moderne økonomiforståelsen.

Videre skiller den seg fra antikkens økonomi ved sin dynamikk og dessuten fra den moderne forståelsen av vekst ved at dens dynamikk forener kvantitativ vekst med kvalitativ utfoldelse og utvikling.

Uten disse to sidene henger ikke den nye type økonomi som vi har beskrevet, sammen. Den kan sammenlignes med et bilde av et hjul, som beveger seg fremover. Hele hjulet må flytte seg. Hvis bare navet beveger seg, mens resten av hjulet står stille eller til og med begynner å trille bakover, vil man ikke komme noen vei. Til slutt vil hjulet tippe overende og rotere med sin egen svingkraft i tomme luften, inntil denne dør hen. Slik er den sivilisasjonen vi holder på å bygge og har sett oss blind på: Navet er det målbare, det kvantitative, det som alene beveger seg fremover,

mens resten av hjulet er det kvalitative, verdiene som samfunnet, menneskelivet og naturen består i. Derfor er oppgaven ikke å sette enda mer fart på navet, som allerede er i ferd med å fortape seg i horisonten, men å hente det tilbake igjen og å sette det inn på riktig plass i hjulet.

¹ Intervju med Erna Solberg: "Vil kutte 40 prosent CO₂-utslipp i Norge", NRK Norge, 28.10.2016, hentet fra: <https://www.nrk.no/norge/vil-bruke-disse-ti-budene-til-a-kutte-utslippene-med-40-prosent-1.13200814>.

² Angus Maddison: "The Worlds Economy: A Millenial Perspective", OECD, 2001.

³ Economic Growth in the 1990s, Verdensbanken, 2005.

⁴ Vekst var spesifikt orientert mot menneskelig vekst. Dette fokuset går igjen hos legen Hippokrates (460-377 f.Kr.), som likevel utelukkende forholdt seg til eksterne faktorer, som kan ha innflytelse på den menneskelige veksten.

En av de første beskrivelsene av vekst finner vi hos den athenske statsmannen Solon (638-558 f.Kr.), som i et dikt presenterte menneskets liv som hebdomader, det vil si som ti perioder hver av syv år, som utgjorde et menneskeliv. Her beskrev han menneskekroppens og sinnets utvikling fra spebarn til alderdom i et forsøk på å fremheve syvdelingens betydning for livet.

⁵ Økonomien ble også betraktet som et middel for at staten skulle utvikle seg. Også den ble oppfattet som en organisme, hvis motor var økonomien. Jo bedre økonomien fungerte som en syklisk organisme, desto mer fullkommen ville staten være.

Likesom økonomien i det store vare statens vel, var økonomien i det lille husholdningenes vel. Ordet for statens administrasjon var *dioikesis* (from *dioikein*, *to keep house, administer*), som betegnet den offentlige forvaltning - særlig for den statlige finansforvaltning. Ordet er avledet av det greske ordet *oikos* ["hus", "husholdning"]. Ordet for økonomien i snevrere forstand var *oikonimia* (*oikos* ["hus(holdning)"] + *nemein* ["å styre"], altså styret av en husholdning). Fra *oikonimia* stammer det moderne ordet økonomi, som har fått en helt annen betydning.

⁶ Årsakene til den økonomiske veksten er flere. Historisk kan veksten snevert sett forklares ved dels en større ressursanvendelse (mere arbeidskraft, teknologi og råvarer), dels forbedring av produksjonsfaktorene (teknologiske fremskritt og utdanning), dels bedre utnyttelse av produksjonsfaktorene (organisatoriske forbedringer, stordriftsfordeler m.m.). Dessuten stimuleres veksten av en lang rekke økonomiske, politiske organisasjoner og institusjoner, som er opprettet med det formålet at de skal ivareta forskjellige samfunnsgruppers interesser.

⁷ "Vugge til vugge"-økonomien er skapt av den amerikanske arkitekten William McDonough og den tyske professor i kjemi Michael Braungart. Jf. Braungart & McDonough: *Cradle to Cradle, Rigdom og vækst uden affald – en banebrydende vision for det 21. århundrede*, København, 2009, Nyt Nordisk Forlag.

⁸ Denne disiplinen kan kalles økonomisk ontologi: økonomi må forstås ut fra måten vi forstår dannelsen av begrepene på.